

Радмила КРСТИЋ

ТЕОРИЈСКИ И ПРАКТИЧНИ ПРОБЛЕМИ БЕЗАНИ ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ПРАВА ПОВЕРИОЦА ПРЕМА НАСЛЕДНИЦИМА ДУЖНИКА У ПАРНИЧНОМ И ИЗВРШНОМ ПОСТУПКУ

Резиме

За наследнике је често питање нијетета да плате оставиоцеве дугове, па и онда када они превазилазе вредност активе заоставштине у ком случају облигациони однос између наследника и повериоца престаје добровољним испуњењем. Са друге стране, постоје и они наследници који ће покушати да избегну одговорност и оном имовином коју су наследили у ком случају ће поверилац морати да затражи интервенцију суда ради реализације свог потраживања.

У овом раду размотрићемо положај наследника и повериоца у парничном и извршном поступку и делотворност правних средстава која повериоцу стоје на располагању како би остварио намирење својих потраживања.

Смрт дужника може бити разлог само за краће прекиде судске делатности, али никако узрок који дугорочно или чак трајно онемогућава повериоца да оствари своја права. Зато оставински поступак мора постати ефикасно средство за превазилажење блокаде која је настала у правним односима смрћу дужника, а у парничном и извршном поступку морају се пронаћи ефикасни процесни механизми којима би се на најмању могућу меру svela могућност злоупотребе овлашћења наследника и избегавање његове одговорности.

Кључне речи: *одговорност наследника, смрт дужника, парнични поступак, извршни поступак.*

I Уводне напомене

У току живота свако лице стиче обавезе из различитих правних односа. Одређене обавезе може да испуни искључиво дужник и то због природе саме обавезе која је настала с обзиром на личност дужника или због специфичности правног односа у коме се налазе дужник и поверилац (обавезе *intuitu personae*). Због овакве природе обавезе *intuitu personae* престају смрћу дужника. Ипак, њихов престанак не угрожава функционисање правног промета, како због тога што је њихов број сразмерно мали, тако и што често сами повериоци немају интереса да ове обавезе изврши неко други до лично дужник. Са друге стране, постоје обавезе у којима је имовински моменат доминантан, а личност дужника од другоразредног значаја. Ове обавезе су најбројније и функционисање правног промета подразумева настанак и испуњавање ових обавеза. Повериочев примарни интерес је да испуњење обавезе произведе одређени позитивни имовински ефекат на његову имовину. У овом случају је најбитније испунити обавезу, а не ко ће је испунити. Зато, да би се обезбедила правна сигурност,¹ правни континуитет и правичност, потребно је да неко преузме обавезе лица које је преминуло.

II Наследник који одговара за дугове

Наше право као и друга права која егзистирају у духу традиције континенталних правних система прихватају непосредну универзалну сукцесију као основно начело наследног права. Непосредна универзална сукцесија значи да наследник, без икаквих посредника, улази у оставиочева права и обавезе који су подобни наслеђивању. Одговорност наследника за дугове оставиоца је последица како начела универзалне сукцесије, тако и начела правичности, као врховног начела у праву. Дајући предност једном или другом од ова два начела, правни системи су пронашли различита решења по питању обима одговорности наследника за ове дугове.²

---

1 Вид. Слободан Сворцан, *Наследно право*, Крагујевац, 2009, 194; Дејан Ђурђевић, „Стечај над заоставштином“, *Право и привреда*, 1-3/2012, 10.

2 Систем потпуне одговорности наследника за дугове оставиоца (одговорност *ultra vires hereditatis*), систем вредносно ограничене, али предметно неограничене одговорности (одговорност *pro viribus hereditatis*) и систем потпуно ограничене одговорности наследника (одговорност *cum viribus hereditatis*). Више о системима одговорности наследника за дугове оставиоца вид. Наташа Стојановић, *Наследничка заједница*, Ниш, 2009, 89-92.

У праву Републике Србије наследник у погледу наследивих права иступа у свему као оставилац, док се у погледу обавеза овај положај разликује јер је одговорност наследника ограничена. Закон о наслеђивању прописује да наследник одговара за оставиочеве дугове до висине вредности наслеђене имовине,³ што би значило да до те вредности наследник одговара као за своје личне имовинске обавезе, док преко тог износа његова одговорност престаје.

Наследник који се одрекао наслеђа не одговара за оставиочеве дугове,⁴ јер постоји фикција да никад није ни постао наследник. За наследника који се одрекао наслеђа у корист другог лица, сматра се да је дао позитивну наследничку изјаву о прихватању наслеђа, а да је затим уступио наследни део. Овај наследник остаје солидарно одговоран са осталим санаследницима и то за износ који је примио и уступио другом лицу. Упркос томе, судови најчешће лица која су се одрекла наслеђа у корист других не оглашавају наследницима иако су ова лица формално постала наследници.⁵

За дугове оставиоца може да одговара и Република Србија која је позвана на наслеђе, ако оставилац нема других законских наследника или ако је завештањем одређена за наследника. За разлику од других наследника, Република Србија, ако наслеђује као последњи законски наследник, се не може одрећи наслеђа.⁶ Разлог оваквог законског решења је обезбеђење правног континуитета и правног следбеништва иза сваког умрлог лица.

Република Србија је најчешће позвана на наслеђе када се законски или тестаментални наследници одрекну наслеђа на презадуженој зао-

3 Закон о наслеђивању - ЗН, *Сл. гласник РС*, бр. 46/95, 101/2003 одлука УСРС и 6/2015, чл. 222.

4 ЗН, чл. 223.

5 „У пракси, у изреци решења о наслеђивању, уобичајено је да се као наследник не именује лице које се, у смислу члана 216. Закона о наслеђивању, одриче наслеђа (иако је и то лице наследник), нити се у изреци решења констатује одрицање од наслеђа, већ да се то чини само у образложењу решења, и ако би правилно поступање налагало да се у изреци решења о наслеђивању као наследник именује лице које се одриче наслеђа и затим да се констатује, такође, у изреци решења, одрицање од наслеђа у корист одређеног наследника, јер то, као правна чиниеница, може бити значајно код евентуалног раскида уговора о поклону, утврђивању пореских обавеза, одговорности за дугове и у другим случајевима.“ Вид. Решење Округног суда у Ваљеву, Гж. 1347/2006 од 20.12.2006. године.

6 ЗН, чл. 21.

ставштине, чиме избегавају да учествују у било којим поступцима по том основу.⁷

1. Одговорност наследника пре давања наследничке изјаве

Иако се наследником постаје моментом смрти оставиоца, коначно стицање наследничког својства, а самим тим и одговорност за дугове, зависи од дате наследничке изјаве. О проблему одговорности за дугове наследника који није дао наследничку изјаву правна теорија је одавно расправљала.⁸ Овај теоријски и практични проблем су поједина права решила кроз институт лежеће заоставштине (*hereditas iacens*).⁹ Лежећа заоставштина постоји од тренутка делације па до изјаве наследника о пријему наслеђа (римско право). Ради се о правној фикцији да заоставштину „држи“ оставилац све док не пређе на наследника. Након што заоставштина пређе на наследника, стицање делује унатраг као да је уследило тренутком смрти оставиоца.¹⁰ У аустријском праву, лежећа заоставштина постоји од момента оставиоачеве смрти па до уручења заоставштине наследнику (до доношења одлуке оставинског суда о преносу заоставштине на наследника). Оваква заоставштина представља правно лице које је имала права и обавеза из заоставштине и које стога има положај странке пред судом.¹¹

Наше право не познаје правну фикцију лежеће заоставштине, већ користи другу правну фикцију. Ако се наследник одрекне наслеђа, његово наследно право престаје као да га никад није стекао, што значи да негативна наследничка изјава делује *ex tunc*.¹² Дакле, наследник постаје одговоран за дугове моментом смрти оставиоца, али уколико да негативну наследничку изјаву, нити постаје наследник, нити остаје одговоран за дугове оставиоца.

7 Јелена Аћимовић, „Република Србија као законски наследник и нека спорна питања везана за одговорност Републике Србије као наследника за дугове оставиоца“, *Билтен републичког јавног правобранилаштва*, бр. 2/2011, 45-55.

8 Eisner Bertold, „Nekoliko pitanja nasljednog prava i postupka u ostavinskim stvarima s obzirom na Zakon o nasljeđivanju“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, br. 3-4/1955, 189.

9 Вид. Оливер Антић, *Наследно право*, Београд, 2009, 44.

10 Čedo Rajačić, *Teorija nasljeđivanja kao pravne ustanove*, doktorska disertacija, Zagreb, 1956, 37.

11 Bernhard Eccher, *Erbrecht*, Wien-New York, 2002, 2; Armin Ehrenzweig, Winfried Kralik, *System des Österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 4. Buch: *Das Erbrecht*, Wien, 1983, 28. Нав. према: Д. Ђурђевић (2012а), 10.

12 Nikola Gavella, Vlado Belaj, *Nasljedno pravo*, Zagreb, 2008, 102.

Наведеним правним фикцијама право покушава да реши колизију начела непосредности наслеђивања са начелом диспозиције у погледу права прихватања или неприхватања наследства.¹³ Наследно право се темељи на начелу добровољности, а не обавезности наслеђивања, због чега се и одговорност за обавезе оставиоца може конституисати само према лицима која су се у оставинском поступку прихватила наслеђа. Да би овај период неизвесности што краће трајао, законом су установљене одређене претпоставке (прећутни пријем наслеђа) и прописане забране, а све у циљу да би правни поредак што пре добио дефинитивног универзалног сукцесора оставиоца.¹⁴

Да ли то значи да поверилац оставиоца који поднесе тужбу против наследника који се још није примио наслеђа ризикује да му тужбени захтев буде одбијен због недостатка пасивне легитимације на страни туженог, уколико наследник да негативну наследничку изјаву? Да ли тужилац у току поступка, након што је сазнао за одрицање од наслеђа туженог, може да као туженог означи наследника на кога је наследни део након одрицања прешао, те да ли таква промена у означању туженог представља субјективно преиначење тужбе или не?

Да би субјективно преиначење тужбе произвело дејство и лице које ступа у парницу и лице које иступа из ње морају да дају пристанак за преиначење.¹⁵ Сагласност првобитно туженог је потребна, јер субјективно преиначење претпоставља прећутну изјаву о повлачењу тужбе за коју је потребна сагласност туженог. Сагласност новог туженог је потребна, јер прима парницу у стању у коме се она налази, са свим преклузијама које су дотад настале и резултатима до којих је довело учествовање првобитно туженог у расправљању.¹⁶ Уколико таквог пристанка нема, субјективно преиначење се неће дозволити и парница ће се окончати према првобитно туженом, који се захваљујући негативној наследничкој изјави сматра да никад није постао наследник. Тужилац, са друге стране, може да покрене нову парницу у којој ће тужити лице које се наслеђа примило након одрицања првобитно позваног наследника, али ће истовремено

13 Č. Rajačić, 39; N. Gavella, V. Belaj, 29-30.

14 ЗН, чл. 214, 217. и 219. и Закон о ванпарничном поступку - ЗВП, *Сл. гласник СРС*, бр. 25/82 и 48/88, *Сл. гласник РС*, бр. 46/95 - др. закон, 18/2005 - др. закон, 85/2012, 45/2013 - др. закон, 55/2014, 6/2015 и 106/2015 - др. закон, чл. 115.

15 Закон о парничном поступку - ЗПП, *Сл. гласник РС*, бр. 72/2011, 49/2013 - одлука УС, 74/2013 - одлука УС и 55/2014, чл. 201.

16 Siniša Triva, Mihajlo Dika, *Грађанско парнично процесно право*, Zagreb, 2004, 428-429.

сносити штетне последице прве изгубљене парнице, као што су трошкови парничног поступка, који често превазилазе вредност самог предмета спора. Такође, потраживање повериоца у међувремену може да застари. Овакав приступ проблему не доприноси ефикасном решавању спорног односа и представља погодно тло за злоупотребе од стране наследника. Процесноправно гледано постоји жива парнична странка (лице које је примарно позвано на наслеђе), док је исто лице у материјалноправном односу, сходно правној фикцији, умрло пре оставиоца и уместо њега се на том месту налази друго лице (или друга лица).

Не треба испустити из вида да је наследник тужен у својству правног следбеника оставиоца, а не за своју личну обавезу. Лице које је наслеђе стекло, након што је наследник првобитно позван на наслеђе дао негативну наследничку изјаву, је такође правни следбеник оставиоца. И пре и после означавања новог туженог у парници се утврђује да ли постоји дуговање оставиоца (а не наследника) и одлучује да ли постоји одговорност наследника за одређену обавезу. Ова одговорност не зависи од личних особина наследника и од редоследа његовог позивања на наслеђе, већ само од вредности наследног дела. Овај процесни проблем би се у парници могао решити констатуисањем правне фикције да постоји правно следбеништво између наследника који је први позван на наслеђе и наследника који су након његовог одрицања од наслеђа позвани на наслеђе. За разлику од материјалног права као време фиктивне смрти не би се узело време пре смрти оставиоца, него време давања негативне наследничке изјаве. Наследници, који ступају на место наследника који је дао негативну наследничку изјаву, не би само стекли одговарајући део заоставштине који би припао првопозваном наследнику, него би ступили и у његов процесни положај у који је дошао као претпостављени наследник оставиоца.¹⁷ Тиме би објективни елементи процесноправног односа остали неизмењени, а промена би захватила само његове субјекте. Због свега напред наведеног сматрамо да у овом случају нема места пружању посебне процесне заштите (у виду услова који се захтевају за субјективно преиначење) оним лицима која мимо редовног тока ствари остварују одређену корист, односно наслеђују део заоставштине. Поред тога, да би се дозволило субјективно преиначење тужбе потребна је и сагласност првобитно туженог, чиме би начин окончања парнице зависио од воље лица које се упу-

---

17 „Субјективне преинаке нема када на мјесто првобитног туженика у парницу ступа његов сукцесор у спорном правном односу ако би и против њега дјеловала правоћност пресуде донесене у парници у којој би до краја судјеловао.“ S. Triva, M. Dika, 427.

стило у парницу, упркос томе што је намеравало да да негативну наследничку изјаву. Овакво поступање би било крајње несавесно и као такво не заслужује заштиту. Због свега наведеног налазимо да би решавање овог процесног проблема мимо одредаба о субјективном преиначењу било целисходније и правичније.

Ипак, имајући у виду садашњу формулацију Закона о парничном поступку, место за шире тумачење одредбе о субјективном преиначењу тужбе, готово да не постоји тако да верујемо да судови неће одступити од њих.

Давањем позитивне наследничке изјаве стиче се несумњиво и неопозиво наследничко својство. Ипак, наследни удео наследника зависи од наследничких изјава и осталих лица која су позвана на наслеђе. Тек када сви наследници дају наследничку изјаву, знаће се ко су наследници и колики су њихови удели у заоставштини, а од чега на крају зависи и обим њихове одговорности.¹⁸

Из тих разлога сматрамо да је у оставинском поступку и онда када га је потребно прекинути, целисходно пре тога узети наследничке изјаве свих наследника позваних на наслеђе.¹⁹

2. Одговорност наследника чије наследничко својство није утврђено правноснажним решењем о наслеђивању

У свакој парници у којој је тужбени захтев усмерен према наследнику, као правном следбенику оставиоца, потребно је разрешити питање пасивне легитимације наследника. Да би неко лице, у својству правног следбеника, било пасивно легитимисано у парници потребно је да је оставилац био дужник тужиоца, као и да је тужени постао наследник оставиоца.

Из разлога правне сигурности оправдано је чекати правноснажност решења о наслеђивању, јер њиме поверилац доказује ко су наслед-

---

18 „Наследници оставиоца солидарно одговарају за дугове оставиоца па и за штету коју је оставилац проузроковао трећем лицу, до висине вредности својих наследних делова, само ако су се прихватили наслеђа и кад је утврђен део са којим учествују у наслеђивању заоставштине оставиоца.“ Вид. Одлука ВСС Гж 3018/75 ЗСОП, ПРИС. Наведено према: Илија Бабић, *Коментар Закона о наслеђивању*, Београд, 2013, 642.

19 Имајући у виду да је за несметано вођење судских поступака често управо битно утврдити ко је наследник и са којим уделом, у немачком праву постоји институт наследничког уверења (*Erbschein*) којим суд потврђује да је неко лице постало наследник и која је величина његовог наследног дела, без упуштања у питања састава и вредности заоставштине. (пар. 2353. Немачког грађанског законика). Више о наследничком уверењу вид. Д. Ђурђевић (2012б), 71-93.

ници оставиоца, са коликим уделом и на ком делу заоставштине. На овом становишту стоји и део судске праксе.²⁰

Међутим, у оваквим случајевима увек се поставља питање колико поверилац мора да чека на правноснажност решења о наслеђивању да би покренуо поступак, јер његово доношење није увек брз и једноставан процес? Наиме, догађа се да се оставински поступак, иако се по закону покреће по службеној дужности, уопште не покрене, да дуго траје или да буде прекинут због упућивања учесника на парницу, за које време потраживање повериоца лако може да застари.

Ако није донето правноснажно решење о наслеђивању, поверилац као тужилац сноси ризик уколико се до окончања поступка покаже да тужени није постао наследник, већ да су то постала нека друга лица. Уколико оставински поступак не буде окончан до окончања парнице, парницу треба завршити претпоставком да ће лице за које су испуњени законски услови да постане наследник и бити оглашено за наследника оставинским решењем. Наслеђивање је право које следује по закону, односно по вољи оставиоца, па је поверилац у обавези да учини вероватним наследничко својство неког лица, док је на туженом лицу терет доказивања да није постало наследник. То значи да тужилац треба да докаже постојање родбинске, односно брачне везе туженог са оставиоцем или пак постојање завештања, док тужени треба да докаже да није наследник, уколико је изнео такво тврђење (да је дао негативну наследничку изјаву, да је недо-

---

20 „Из стања у списима не може се утврдити постоји ли заоставштина оставиоца и колики је њен обим, да ли је иза покојног В. Т. вођен оставински поступак и како је окончан, те да ли су тужени оглашени за његове наследнике. Због тога је за сада закључак нижестепених судова о основаности тужбеног захтева преурањен. За правилну примену материјалног права садржаног у одредбама чл. 222-224 Закона о наслеђивању, којим је регулисана одговорност наследника за дугове оставиоце, потребно је дакле, претходно разјаснити ко су наследници оставиоца и да ли постоји заоставштина и у ком обиму, што се утврђује у оставинском поступку, према члану 87. ЗВП. О томе ће првостепени суд водити рачуна приликом поновног одлучивања о тужбеном захтеву.“ Вид. Решење Врховног суда Србије, Рев. 1792/05 од 05.06.2006. године, Билтен судске праксе Врховног суда Србије, бр. 4/2006; „У конкретном случају није утврђено да ли је донето решење о наслеђивању, нити да ли је утврђен обим заоставштине, нити је утврђено ко је наследник. Наиме, тужилац, који је поднетом тужбом иницирао поступак утврђивања обавезе туженог да плати део трошкова сахране пок. Т. М., био је дужан да у том поступку докаже да ли је вођен оставински поступак иза пок. Т. М., да ли је утврђен обим заоставштине и ко је оглашен за наследнике и колика је висина наследних делова сваког наследника, као и да ли је у оставинском поступку потраживао наплату трошкова сахране из заоставштине.“ Вид. Решење Вишег суда у Новом Саду Гж. 5355/10 од 03.04.2012. године, Билтен Вишег суда у Новом Саду, бр. 4/2013.

стојан за наслеђивање, да га је завешталац искључио из наслеђа или лишио нужног дела). Одатле произлази да се пасивна легитимација не мора доказивати искључиво оставинским решењем, јер оно није једини и искључиви доказ о наследничком својству неког лица.²¹ Ако закон одређује да неко лице постаје наследник, суд то својство не може самоиницијативно да доводи у питање, осим уколико тужени не докаже супротно. Ово важи само у ситуацији када решење о наслеђивању није донето. Уколико је решење донето, њиме је правноснажно решено питање наследника и њихових удела па се у парници коју је покренуо поверилац ради наплате потраживања не може утврђивати наследничко својство других лица, мимо оних која су оглашена за наследнике.²²

Ипак, имајући у виду разлоге правне сигурности, у пракси се понекад излаз из оваквих ситуација проналази у прекиду парничног поступка како би се претходно питање ко су наследници и колики су њихови удели решило у оставинском поступку.

У пракси је било уобичајено и да се након прекида парничних поступака због смрти туженог поступци настављају само после правноснажности решења о наслеђивању, мада је приметно и напуштање овакве праксе.²³ Поступак треба наставити према законским наследницима без обзира што није донето решење о наслеђивању, при чему је за повериоца који у парници остварује своје потраживање најсигурније да као правне следбенике одреди сва лица позвана на наслеђе,²⁴ а да би се избегле напред наведене ситуације које могу да доведу у питање његов успех у парници.²⁵

21 Вид. Дејан Ђурђевић, *Институције наследног права*, Београд, 2011, 332.

22 Једини изузетак постоји у случају лица које се одрекло наслеђа у корист другог, уколико суд пропусти да и ово лице огласи наследником.

23 ЗПП, чл. 222, тач. 1.

24 Постоје ситуације и када сви наследници морају бити тужени - нужно супарничарство, поступци који се воде по тужбама за утврђење или за преиначење правне ситуације.

25 „Када је парнични поступак прекинут због смрти странке, наставиће се против законских наследника као универзалних сукцесора, без обзира што није донето решење о наслеђивању.“ Вид. Решење Вишег суда у Панчеву, Гж1. 16/2011 од 12. 04. 2011. године. „Одредбама ЗПП није предвиђено да ће се поступак наставити након спроведеног оставинског поступка и доношења правноснажног решења о наслеђивању у коме би било утврђено ко су наследници оставиоца, те самим тим за одлуку о наставку поступка није од значаја обим и вредност заоставштине као ни дате наследничке изјаве у току оставинског поступка, већ је за процесну легитимацију странке у поступку довољно утврђење чињенице да је одређено лице законски наследник умрле странке.“ Вид. Решење Вишег суда у Чачку, Гж 975/2014 од 24.12.2014. године. „За процесну легитимацију наследника странке у поступку након њене смрти није битно постојање правноснажног решења о наслеђивању у којем се наводи ко су

У сваком случају приметно је да постоји велика недоследност судске праксе у погледу тога како се доказује наследничко својство у парници. С обзиром на неуједначеност судске праксе, коју до сада нису могли да отклоне ни највиши судови у земљи, закључујемо да је потребно законом прецизно уредити да ли се наследничко својство може доказивати само оставинским решењем или неким сличним документом (нпр. по узору на наследничко уверење из немачког права) или ће се питање да ли је неко лице постало наследник оставити на оцену суду у сваком конкретном случају.

III Утврђивање вредности заоставштине

У праву Републике Србије наследник одговара за дугове оставиоца до вредности наслеђене имовине, односно до збира вредности свих права која су му наслеђивањем припала.

Да би се утврдио прави обим одговорности наследника за дугове оставиоца, потребно је најпре утврдити састав и вредност заоставштине. Како законодавац о томе ништа не говори, у теорији се заступа мишљење да вредност заоставштине треба утврдити према тржишној вредности имовинских права у тренутку отварања наслеђа. Наиме, тада долази до фузије заоставштине и имовине наследника, а након тог тренутка је тешко пратити кретање вредности имовинских права која су оставиоцу припадала (аналогно одређивању вредности поклона код утврђивања обрачунске вредности заоставштине и код урачунавања поклона у наследни део).²⁶ То значи да сва каснија увећања и смањења вредности заоставштине након отварања наслеђа не утичу на обим одговорности наследника.²⁷ Тако, на пример, ако после смрти оставиоца, наследник поклони ствари из заоставштине или добра случајно пропадну, то наследнику не може да служи као основ за ослобађање од одговорности према повериоцима.²⁸

наследници оставиоца и у којим уделима је расправљена заоставштину оставиоца, па се као странка уместо оставиоца морају означити сви његови потенцијални законски наследници.“ Вид. Решење Апелационог суда у Београду, Гж 9/2015 од 15.01.2015. године.

26 Nataša Stojanović, „U kojoj meri propisi o nasleđivanju Republike Srbije štite ostaviočeve poverioce“, *Pravni život*, br. 11/2007, 621-622.

27 „Наследници се не могу ослободити обавезе враћања оставиоцевих дугова истичући да је њихов наследни део након смрти оставиоца прешао у својину трећих лица, имајући у виду чињеницу да се наследни делови утврђују у моменту смрти оставиоца, па су у складу с тим без значаја сва каснија располагања наслеђеном имовином.“ Вид. Пресуда Апелационог суда у Београду, Гж 61/2011 од 27.02.2013. године.

28 Д. Ђурђевић (2011), 333.

Основно средство за утврђивање вредности заоставштине је попис и процена. Попис и процена заоставштине извршиће се ако то захтевају наследници, легатари и повериоци оставиоца,²⁹ како пре покретања тако и у току оставинског поступка.³⁰ Попис ће обухватити: целокупну имовину која је била у поседу умрлог у време смрти, имовину која је припадала умрлом, а која се налази код другог лица, са назначењем код кога се налази та имовина и по ком основу, имовину коју је држао умрли, а за коју се тврди да није његова својина, као и потраживања³¹ (осим очигледно ненаплативих)³² и дугове умрлог.³³ Повериоци чија су потраживања пописана немају право приоритета у намирењу, нити попис на било који начин утиче на облигациони однос између дужника и повериоца.

Приликом пописа може доћи до пропуста органа који врши попис или наследници могу покушати да прикрију имовину која чини заоставштину оставиоца, како би смањили или избегли одговорност за дугове, што може довести до тога да пописом и проценом имовине не буде обухваћена целокупна заоставштина оставиоца. Закон зато даје право сваком учеснику у поступку пописа и процене заоставштине умрлог да поднесе приговор на извршени попис и процену у року од осам дана од дана када је примио записник о попису и процени.³⁴ Независно од права на приговор, поверилац у парници има право да доказује да имовина која је пописана није једина имовина оставиоца, без обзира по чијем предлогу је одређен попис имовине оставиоца.

Ако се у парници постави питање вредности наслеђене имовине, суд ће вредност заоставштине утврђивати као и сваку другу чињеницу, извођењем предложених доказа, независно од тога да ли су извршени попис и процена заоставштине. Записник о извршеном попису и процени

---

29 ЗВП, чл. 96. ст. 3.

30 „Попис и процену ствари суд ће извршити када то захтевају наследници, легатари и повериоци умрлог, при чему суд није овлашћен да цени оправданост захтева неког од наведених лица.“ Решење Окружног суда у Београду, Гж 10586/95. Нав. према: Драгољуб Лазаревић, *Коментар Закона о ванпарничном поступку*, Београд, 2014, 226.

31 Када супруг као наследник свог умрлог брачног друга, одговара за дугове до висине вредности имовине коју је наследио, у вредност наслеђене имовине не улази породична пензија коју је извршеник остварио преко умрлог брачног друга, јер право на пензију није наследно већ лично право стечено по Закону о пензијском осигурању. (Одлука ВСС Гзз 149/71). Нав. према: И. Бабић, 642.

32 ЗН, чл. 48. ст. 1. Видети и: Д. Ђурђевић (2012а), 10.

33 ЗВП, чл. 97.

34 ЗВП, чл. 100. ст. 1.

представља само једно доказно средство у погледу утврђивања вредности заоставштине, која се може утврђивати и на основу налаза и мишљења вештака одговарајуће струке, судског увиђаја и др. Ово даље значи да се у парничном поступку може доказивати да је вредност заоставштине већа или мања (односно да је састав заоставштине другачији) не само у односу на записник о попису и процени, него и у односу на заоставштину наведену у решењу о наслеђивању,³⁵ односно да постоји имовина која није обухваћена оставинским решењем. Уколико је донета пресуда којом је одбијен тужбени захтев повериоца према наследнику због тога што је вредност заоставштине исцрпљена, поверилац може тражити понављање поступка уколико се покаже да је постојала имовина за коју се у поступку није знало, а наследник је прикрио њено постојање³⁶ (нпр. неки тајни рачун, непокретност која се у јавним књигама водила на неког од предака оставиоца и сл.).³⁷

Проблем може да настане у извршном поступку, базираном на начелу формалног легалитета и то онда када наследници неку имовину оставиоца нису пријавили у оставинском поступку, тако да се она и даље води као оставиочева. Наиме, иако решење о наслеђивању има декларативно дејство, оно производи значајна дејства у правним односима, јер се на основу њега врше промене у јавним књигама, исплате са банковних рачуна оставиоца и врше одговарајуће промене у регистрима покретних ствари. У том случају, постоји имовина подобна за извршење, али формални власник имовине – оставилац више није жив, те не може да буде странка у поступку. Са друге стране, наследници, иако фактички држе имовину и иако је она на њих прешла *ipso iure* тренутком делације нису оглашени за наследнике на њој. Овај проблем би се у пракси могао решити на неколико начина. Први је да поверилац исходује доношење допунског решења о наслеђивању којим би се наследницима расподелила предметна имовина. У том случају потребно је поновно покренути оставински поступак, и то на иницијативу повериоца, иако му сам закон не даје изричиту могућност да тражи доношење допунског решења или исправљање накнадно пронађене имовине. Друга могућност је да се извршење спроведе на предметној имовини без обзира што она није обухваћена оставинским решењем. У том случају потребно је да поверилац јавном

---

35 Не претпоставља се да је садржај оставинског решења у погледу састава заоставштине потпун или тачан. N. Gavella, V. Belaj, 111; D. Đurđević, (20126), 78.

36 ЗПП, чл. 426.

37 Супротан вид. Slavko Marković, *Nasledno pravo*, Beograd, 1981, 348.

или по закону овереном исправом докаже да је оставилац власник неке имовине, а да орган који одређује извршење пође од логичног закључка да су лица чије је наследничко својство потврђено оставинским решењем постала наследници и на имовини оставиоца која није наведена у оставинском решењу. Друго решење је логичније, али је противно начелу формалног легалитета у извршном поступку.³⁸ Треће решење је да поверилац тражи да се у парничном поступку утврди да су одређена лица по основу наслеђивања на одређеној ствари стекла право својине. Ово решење је за повериоца најнеповољније не само због тога што мора да докаже постојање свог правног интереса, него и због тога што се трајање парнице не може предвидети. Четврти начин је да се постави привремене старалац заоставштине, а како би се извршење спровело на имовини на којој нису одређени наследници.

Да би се избегли наведени проблеми у пракси и да би се стекао прави увид у састав и вредност заоставштине, теорија предлаже увођење обавезног пописа и процене сваке заоставштине у кратком року, као и омогућавање повериоцима да сазнају за смрт оставиоца и да пријаве своја потраживања.³⁹

IV Приговор исцрпљене заоставштине у парничном поступку

Да би се одлучивало о одговорности наследника, најпре треба утврдити да постоји дуг оставиоца. Свако треба да пружи доказе за оно што тврди у поступку, у складу са правилом о терету доказивања. Тужилац треба да докаже постојање дуга, уколико наследници оспоравају његово постојање, као и његову висину.⁴⁰ Ипак, тужилац нема правни интерес за декларативном правном заштитом која би се састојала у утврђењу да постоји дуговање оставиоца према тужиоцу у одређеном износу,⁴¹ већ против наследника може да постави само кондемпнаторни тужбени захтев.

38 Закон о извршењу и обезбеђењу - ЗИО, *Сл. гласник РС*, бр. 106/2015 и 106/2016 - аутентично тумачење, чл. 5.

39 N. Stojanović, 621.

40 „Код утврђивања да ли постоји одговорност наследника за дугове оставиоца до висине наслеђене имовине, као претходно питање појављује се обавеза на страни тужиоца да докаже постојање дуга оставиоца.“ Вид. Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 4540/2012 од 28.11.2012. године.

41 „Првостепени суд је правилном применом материјалног права одбацио тужбу у делу захтева који се тиче утврђења постојања дуга пок. М. према тужиљи у утуженом износу и делимично усвојио тужбени захтев тужиље и обавезао тужену да јој на име накнаде због уложеног рада

У теорији постоји мишљење да се потраживања поверилаца која превазилазе висину наследног дела гасе по сили закона.⁴² Наследник по закону није дужан да плати више од вредности коју је добио, те уколико би грешком платио више него што је дужан, могао би да захтева повраћај од поверица по основу правила о неоснованом обogaћењу. По другом схватању, не може се говорити о апсолутном *ipso iure* гашењу обавеза, већ само о престанку одговорности, иако обавезе остају. У том случају обавезе постају натуралне облигације, па ако наследник исплати више него што износи актива наследства, не може да захтева повраћај датог по правилима о стицању без основа.⁴³

У сваком случају, наследник мора оставиочевим повериоцима истаћи материјалноправни приговор да је његова одговорност за дугове исцрпљена, јер суд не пази по службеној дужности на висину вредности наслеђене имовине и вредност оставиочевих дугова, већ само по приговору.⁴⁴ Након што је истакао овај приговор тужени наследник доказује да је вредност наслеђене имовине исцрпљена или да није довољна за намирење, односно доказује основаност приговора на који се позива,⁴⁵ те не можемо прихватити мишљење⁴⁶ да тужилац треба примарно да доказује вредност наслеђене имовине у складу са општим правилом о терету доказивања. Наследник мора да докаже своје наводе у смислу да је лимит одговорности исцрпљен, односно да је, добровољно или након судског поступка, исплаћивао повериоце, чиме је исцрпео вредност заоставштине оставиоца.

Поставља се питање да ли је довољно да раније покренути парнични поступак, у коме је наследник обавезан на исплату дуга који исцрпљује вредност заоставштине, буде правноснажно окончан или је потребно да обавезе по пресуди буду добровољно или принудно извршене,

---

и пружених услуга по уговору о доживотном издржавању исплати износе у утврђеној висини.“ Вид. Пресуда Апелационог суда у Нишу Гж бр. 2152/15 од 08.12.2015. године.

42 Оливер Антић, Зоран Балиновац, *Коментар Закона о наслеђивању*, Београд, 1996, 592; Д. Ђурђевић (2011), 332.

43 N. Gavella, V. Belaj, 267.

44 Хрватски Закон о наслеђивању (чл. 139) изричито прописује право наследника да уложи приговор одговорности до висине вредности наслеђене имовине. Насупрот њему, српски ЗН овај приговор не предвиђа, али то не значи да наследник не може да уложи приговор који се тиче његове ограничене одговорности, ма како тај приговор назвао и у којој га форми истакао.

45 Вид. E. Bertold, 188.

46 J. Аћимовић, 52.

да би тужени наследник основано могао да истиче приговор да је његова одговорност у потпуности или делимично исцрпљена.⁴⁷ По нашем мишљењу потребно је да се дуг исплати (добровољно или принудно) да би се са успехом истицао наведени приговор. Кондемнаторна пресуда сама по себи не ствара непосредно правно дејство у правним односима, нити њено доношење подразумева одвајање одређене имовине дужника потребне за намирење, чиме би се остали повериоци искључили из било какве претензије на њој.

Парница вођена поводом дуга оставиоца може да са собом донесе и нова дуговања, а то су трошкови парничног поступка који често и вишеструко превазилазе вредност предмета спора. Уколико тужени наследник не успе у парници, биће обавезан да тужилачкој страни плати трошкове поступка. Иако је наследник у ту процесну улогу дошао захваљујући свом наследничком својству, ради се о трошковима који су проузроковани искључивом кривицом и поступцима наследника (који није испунио потраживање добровољно) и стога представљају оригинарну обавезу наследника створену судском одлуком. Трошкови поступка нису дугови оставиоца, те за њих одговара наследник својом имовином, независно од вредности заоставштине. За трошкове поступка који су проузроковани за живота оставиоца наследник одговара, као за све остале дугове оставиоца, до вредности наслеђене имовине.

V Спровођење извршног поступка против наследника

Једини правни пут за принудну наплату потраживања, који стоји на располагању оставиочевим повериоцима јесте извршни поступак против наследника у коме важи принцип приоритета.⁴⁸

Извршење се одређује и спроводи и против лица које у извршној исправи није означено као дужник, ако извршни поверилац јавном или по закону овереном исправом докаже да је обавеза из извршне или веро-

47 Ј. Аћимовић, 52-53.

48 То значи да у случају да нема довољно заоставштине за намирење, повериоци ће бити у неравноправном положају из разлога што ће поједини моћи да наплате своје потраживање у целости или макар у претежном делу, док ће остали остати ненамирени. У правној теорији се, зато, предлаже увођење института стечаја над заоставштином који би омогућио делимично, али равномерно намирење поверилаца у случају презадужене заоставштине. Стечај над заоставштином се спроводи само на једном делу имовине физичког лица и то само на оном делу који је стечајни дужник наследио од оставиоца, те представља одступање од начела универзалности стечајног поступка. Д. Ђурђевић (2012а), 33.

достојне исправе прешла на њега, а ако такав доказ није могућ – ако прелаз обавезе на друго лице докаже правноснажном или коначном одлуком донетом у парничном, прекршајном или управном поступку.⁴⁹ Тумачењем ове одредбе закључује се да је потребно приложити правноснажно оставинско решење да би се извршење одредило према наследнику.⁵⁰

Слично је било и у ситуацији када извршни дужник умре у току спровођења извршења. По ЗИО из 2011. године, у случају смрти извршног дужника, извршни поступак се по сили закона прекидао, а након достављања правноснажног оставинског решења поступак се настављао према наследницима као извршним дужницима. Дакле, начело формалног легалитета, као једно од темељних начела извршног поступка, овим је било јасно изражено, јер се без правноснажног оставинског решења (или изузетно парничне пресуде) не може извршити легитимација наследника као извршног дужника. Нови ЗИО унео је измене и прописује да ако извршни поступак буде прекинут по сили закона (са изузетком прекида због стечаја), јавни извршитељ, на предлог странке или по службеној дужности, поставља привременог заступника странци, и наставља поступак и пре него што престане разлог због кога је прекинут.⁵¹ Овим је ЗИО покушао да убрза извршни поступак и спречи некад и вишегодишње чекање да се донесе правноснажно оставинско решење иза извршног дужника.

И без напред наведене одредбе ЗИО, ЗН даје могућност повериоцу да убрза наплату свог потраживања. Поверилац може на основу одредбе чл. 210, ст. 2. ЗН тражити да се постави старалац заоставштине који је овлашћен да у име наследника тужи и буде тужен, да наплаћује потраживања, исплаћује дугове и испоруке на терет заоставштине и уопште да заступа наследнике. Исто овлашћење поверилац може имати у ситуацији када наследници позвани на наслеђе одбију да намире повериоце, позивајући се на то да још нису утврђени њихови наследни делови, а они потврђени као наследници.⁵² Старалац заоставштине може се поставити и онда када је непознато ко је наследник оставиоца. Старалац заоставштине заступа наследнике, али не заступа ни једног наследника појединачно него све њих заједно и то само у улози оставиочевих наследника.⁵³ По другом схватању, старалац заоставштине има положај странке по дужно-

---

49 ЗИО, чл. 48.

50 N. Stojanović, 617.

51 ЗИО, чл. 29.

52 N. Stojanović, 617.

53 N. Gavella, V. Belaj, 102.

сти, јер води поступак у своје име, али о туђим правима и обавезама.⁵⁴ Иако се у пракси старалац заоставштине изузетно ретко поставља, поверилац постављањем стараоца заоставштине може да олакша свој процесни положај (како у извршном тако и у парничном поступку) и да убрза остваривање својих права, нарочито уколико се између самих наследника јаве спорови у погледу тога ко је наследник, а ко не (нпр. оставилац завештањем одреди наследника, а законски наследници побијају завештање у парници и фактички држе имовину која чини заоставштину).⁵⁵

VI Приговор исцрпљене заоставштине у извршном поступку

За живота оставиоца суд може донети пресуду којом га је обавезао на исплату износа који превазилази вредност његове имовине. Након његове смрти на основу такве пресуде, поверилац против наследника може покренути извршни поступак. Наследнику, као извршном дужнику, се ширим тумачењем законских основа за улагање жалбе, одн. приговора на решење о извршењу⁵⁶ мора омогућити правна заштита у овом случају будући да недовољна вредност заоставштине није изричити законски разлог за улагање приговора, одн. жалбе на решење о извршењу.

Закон не прописује ни како ће се поступити уколико се у току спровођења извршења исцрпи вредност заоставштине. Како постоји правна празнина, сматрамо да има места да наследници траже обуставу поступка, сходно чл. 129. ЗИО (опет ширим тумачењем). То значи да када је у извршном поступку наплаћено онолико колико вреди имовина

---

54 Leo Rosenberg, Karl Heinz Schwab, Peter Gottwald, *Zivilprozessrecht*, München, 2010, 227-228. Наведено према: Д. Ђурђевић (2012а), 10-12. У домаћој теорији грађанског процесног права је критиковано одређивање стараоца заоставштине као законског заступника наследника који је овлашћен да „у име наследника тужи и буде тужен“ будући да само странка може да тужи или буде тужена у своје име. Ако је старалац заоставштине законски заступник наследника јавља се питање кога одредити као странку (као обавезан састојак тужбе) нарочито уколико је наследник непознат. Из тих разлога је оправданије да се законски уреди појам стараоца заоставштине на тај начин, да се сам старалац заоставштине сматра странком у процесном смислу, који ће тужити и бити тужен у своје име. Миливоје Марковић, *Грађанско процесно право, књига прва, парнични поступак, свеска I - Циљ, објекат и субјекти парнице*, Београд, 1957, 199-200.

55 ЗН није регулисао ко претходно сноси трошкове постављања стараоца заоставштине, тј. да ли их треба подмирити из заоставштине или ће те трошкове да сноси лице на чији је предлог старалац заоставштине постављен, како би одређене процесне радње могле да се спроведу.

56 ЗИО, чл. 74, тач. 6. и 7, чл. 89. ст. 1.

оставиоца, поступак треба обуставити за остатак потраживања. Наравно, о томе суд или јавни извршитељ (у зависности од тога ко спроводи извршење) неће водити рачуна по службеној дужности, већ извршни дужник коме је то у интересу и који је дужан да се стара о својим правима. Евентуално, уколико његово указивање у поступку не доведе до обуставе извршења, наследник има право на подношење захтева за отклањање неправилности и евентуално покретање парничног поступка према суду, односно Републици Србији или јавном извршитељу у коме би тражио да му се накнади штета проузрокована принудним извршењем преко вредности наслеђене имовине.

Када се ради о извршењу на основу веродостојне исправе, није могуће донети решење о извршењу против наследника, уколико веродостојна исправа гласи на име оставиоца. Уколико постоји решење о наслеђивању, може се тражити издавање платног налога против наследника, а уколико решење није донето, намирење се може тражити у парничном поступку у коме веродостојне исправе представљају само доказ о постојању дуга оставиоца. Исти је случај и са меницом као веродостојном исправом. Ако је менични дужник умро, поверилац не може да наплати меницу у поступку у коме се она наплаћује, већ и тада треба да поднесе предлог за издавање платног налога против наследника, односно тужбу у парници.

VII Закључак

Процесне норме не регулишу у мери у којој је то потребно питање положаја наследника у судским поступцима. Тиме се ствара могућност да суд поступа или произвољно или пак строго формално, чиме може да нашкоди интересима како наследника, тако и поверилаца.

Уколико заоставштина није довољна за намирење дугова, наследник не одговара за обавезе оставиоца преко вредности наслеђене имовине. У том случају, потребно је да наследник истакне приговор ограничене одговорности у парничном поступку, јер суд по службеној дужности не води рачуна о вредности заоставштине. Проблем може да настане у извршном поступку, зато што закон не предвиђа одговарајуће правно средство за одбрану наследника од принудног извршења, те постоји потреба да законодавац у том делу изврши допуну закона који регулише извршни поступак.

У раду смо указали и на то да процесно правне норме не дају одговор на то како превазићи неизвесност која постоји у периоду између смрти оставиоца и давања наследничке изјаве, а нарочито последице не-

гативне наследничке изјаве на већ конституисане процесне односе са наследником који се касније одрекао наслеђа.

Проблеме у пракси највише ствара начин доказивања да су одређена лица постала наследници, пре него што је решење о наслеђивању донето. Уколико у парничном поступку пасивну легитимацију тужених тужилац не може да докаже правноснажним оставинским решењем, сматрамо да треба поћи од законских претпоставки да су одређена лица постала наследници и да одговарају за дугове, а да на туженом буде терет доказивања супротног. Док се ови недостаци могу отклонити у парничном поступку правилима о терету доказивања, проблем настаје у извршном поступку будући да поверилац нема могућност да без правноснажног оставинског решења или правноснажне пресуде докажује наследничко својство извршног дужника.

Указали смо на могућности и потребу искоришћавања института стараоца заоставштине, као једног од начина за превазилажење одређених практичних проблема. Поред тога, сматрамо да је потребна доследна примена чл. 89. ЗВП по коме суд треба да покрене оставински поступак чим сазна да је неко лице умрло или проглашено за умрло. Сматрамо и да је потребно прописати обавезу наследника да у кратком року (нпр. три месеца од покретања оставинског поступка) дају наследничке изјаве, док ће се у супротном створити необорива законска претпоставка дате позитивне наследничке изјаве. На основу тога би се, на захтев наследника или поверилаца, доносила делимична решења о наслеђивању у којима би се констатовало ко су наследници и који су њихови удели у заоставштини, чиме би се на најлакши и најбржи начин решило питање пасивне легитимације наследника у свим поступцима везаним за дугове оставиоца, по узору на наследничко уверење из немачког права. Сва евентуална спорења око имовине наследника, прекиди оставинских поступака, побијања завештања не би могла директно да утичу на поступке покренуте против наследника ради намирења дугова оставиоца, јер би питање пасивне процесне легитимације било решено. На овај начин обезбедило би се истовремено постизање и правне сигурности и ефикасности у поступању.

Radmila KRSTIĆ

**THEORETICAL AND PRACTICAL PROBLEMS CONNECTED
TO THE EFFECTUATION OF THE RIGHTS OF THE CREDITOR
AGAINST THE DEBTOR'S HEIRS IN CIVIL PROCEDURE
AND DURING EXECUTION**

Summary

Heirs may often consider as the matter of the respect to pay for dead relative debts, even if the debts exceed the worth of their inheritance. On the other side, others may try to avoid the liability despite the fact they inherited some property from the initial debtor. In that case, the debtor should ask for court assistance in order to get paid.

In this paper, the author is going to analyze the position of the heir and the creditor in the civil law procedure and during the execution, and the effectiveness of the legal remedies, that are available to the creditor in order to satisfy his debt.

The death of the debtor may be a cause for short term break of the judicial procedure, but must not be a cause that disable the creditor for long term or even permanently to satisfy his debts. Therefore, the inheritance procedure should become the efficient way to get over the procedural blockade, caused by the death of the debtor. Effective procedural remedies in civil law procedure and in execution are needed in order to lessen the possibility of abusing the rights by the heir and the avoidance of the liability.

Key words: *liability of an heir, death of a debtor, civil procedure, execution.*